

закликаний до спадщини спадкоємець помер після відкриття спадщини і не встиг її прийняти [4, с. 116].

Отже, дослідивши поняття спадкової трансмісії та спадкування за правом представлення, можна зробити висновок, що обидва цих явища є проблемними питаннями у теорії спадкового права, та потребують удосконалення, змін та роз'яснення деяких понять на законодавчому рівні.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р. // Відомості Верховної Ради Українию – 2003. – № 40-44. – Ст. 356.
2. Харитонов Є.О. Цивільне право України / Є.О. Харитонов, О.І. Харитонova, О.В. Старцев. – [Вид. 3-тє, переробл. і допов.]. – К. : Істина, 2011 – 808 с.
3. Гончарова А. Розмежування понять «спадкова трансмісія» та «спадкове представлення» / А. Гончарова // Підприємництво, господарство і право. – 11/2009. – № 11. – С. 48-50.
4. Печений О.П. До питання про спадкування за правом представлення // Вісник академії правових наук України. – 2012. – №1. – С. 108-117.

Шахназарян Каріне Арнестівна

здобувачка кафедри цивільного права

Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник – д.ю.н., професор Харитонов Є.О.

СУТНІСТЬ СПАДКОВОГО ПРАВА ТА СПАДКУВАННЯ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

Соціально-економічні перетворення українського суспільства значною мірою ґрунтуються на реформуванні цивільно-правових відносин. Цей надзвичайно складний процес пов'язаний у першу чергу з кардинальними змінами у відносинах власності, які тягнуть за собою і зміни у спадковому праві. Зворотний зв'язок цього процесу проявляється у використанні регулятивного потенціалу спадкового права для досягнення бажаного економічного ефекту в суспільстві – заповідальна автономія як право особи розпоряджатися об'єктами приватної власності є значним стимулом накопичення майнових благ.

В цивілістичній доктрині термін «спадкове право» визначається досить різноманітно, але не всі визначення наявні в літературі, в належній мірі відбивають його специфіку. В результаті одні дефініції залишаються надмірно розширеними, та дозволяють підвести під них такі відносини, які не є спадково-правовими за своєю

юридичною природою, а інші – виявляються менш розгорнутими, в результаті чого не відображають всієї специфіки предмету правового регулювання спадкового права. Так, наприклад, слідування думці В.І. Сінайського та В. Нікольського, що спадкування є наступництвом в приватноправовій сфері людини, виявить, що будь-який перехід прав та обов'язків, належних померлій особі, можна вважати за спадкування. Схожі визначення наводять і А.А. Рубанов, Ю.К. Толстой та деякі інші автори. Однак, з ними важко погодитися, оскільки загальновідомо, що не всі ці права передаються у спадщину. Так, наприклад, особисті немайнові права стають об'єктом спадкування лише тією мірою, якою вони необхідні для здійснення успадкованих майнових прав (зокрема на відтворення і розповсюдження авторських творів, на оформлення винаходів тощо). В переважній же більшості вони взагалі не успадковуються (право на пенсію; аліментні зобов'язання; на допомогу по непрацездатності; на обов'язкову частку у спадщині; право членства в громадських, творчих, комерційних та інших організаціях; правовідносини, що впливають з трудового договору та інші), якщо не набули цивільно-правового майнового змісту.

Значна частина науковців визначає спадкове право як сукупність правових норм, що регулюють перехід майна (чи майнових прав) померлої особи до іншої особи (або осіб) у передбаченому законом порядку. Інколи при виведенні поняття спадкового права автори майнової концепції концентрують увагу на конкретних моментах, які вважають суттєвими для його характеристики. Більш розгорнуте визначення спадкового права надають ті вчені, які вважають, що спадкове право регулює перехід майна та майнових прав і обов'язків померлого до інших осіб, однак і воно потребує певних уточнень. По-перше, у спадщину передаються не всі майнові права та обов'язки: так, не успадковуються обов'язки померлого за договором доручення, права користування жилим приміщенням, право на відшкодування шкоди, заподіяної ушкодженням здоров'я або смертю годувальника, обов'язки з особистого виконання робіт за договором підряду тощо. По-друге, предметом спадкового переходу можуть бути й окремі немайнові права спадкодавця, зокрема те ж саме право на охорону недоторканості твору. Слід звернути увагу на те, що спадкове право регулює і багато інших відносин пов'язаних зі спадкуванням, наприклад, спадкоємців з боржниками та кредиторами спадкодавця.

Чимало цивілістів дотримуються найбільш поширеної точки зору, відповідно якої спадкове право є сукупністю встановлених державою правових норм, покликаних регулювати умови та порядок переходу після смерті громадянина майнових і деяких особистих немайнових прав та обов'язків. На думку В.В. Васильченко недоліком наведеного визначення є перш за все те, що як і в попередній концепції, в ньому не враховується той аспект, що не всі з майнових прав, як це було показано вище, успадковуються. Окрім цього, воно не повною мірою відображає характерні риси, способи і принципи, за допомогою яких розкривається

сутність спадкових правовідносин. З усіх викладених в цивілістичній доктрині визначень спадкового права найбільш вдалим є визначення, запропоновані Б.С. Антімоновим та К.А. Граве, О.С. Йоффе, В.С. Макаровою, П.С. Никитюком та Є.О. Харитоновим і Н.О. Саніахметовою.

Так, Б.С. Антімонов і К.А. Граве визначають спадкове право як сукупність цивільно-правових норм, якими держава встановлює на випадок смерті громадянина перехід певних його суб'єктивних цивільних прав (правомочностей) і суб'єктивних цивільних обов'язків як спадкового цілого до іншої особи чи до інших осіб. Проте, і це визначення страждає певними вадами. Відверто невдалим є вживання терміну «спадкове ціле», який підкреслюючи в цілому на універсальний характер спадкового наступництва, геть-чисто заперечує його партикулярний характер - сингулярність. Необхідність і рівноправність обох видів спадкового наступництва чітко презюмується законодавством про спадкування, яким прямо закріплюються такі випадки сингулярного наступництва як заповідальний відказ, покладення та можливість заповідача зобов'язати спадкоємця до вчинення певних дій немайнового характеру (ст. ст. 1237-1240 ЦК України). Пропозиції щодо необхідності включення відносин сингулярного правонаступництва до предмета регулювання спадкового права поряд з універсальними відносинами, вже неодноразово висувалися наукою цивільного права.

П.С. Никитюк вважає, що спадкове право як правовий інститут являє собою сукупність норм, які регулюють порядок та межі переходу прав і обов'язків померлого до його спадкоємців й інші, пов'язані і цим відносини. З цим поняттям тісно перегукується визначення, що пропонує Є.І. Фурса, який стверджує, що спадкове право – це один з інститутів цивільного права, в якому мають визначатися межі дозволеної поведінки суб'єктів спадкових правовідносин, які закріплені законодавством України. Точка зору вказаних авторів викликає певний сумнів. Будучи сукупністю інститутів і окремих норм, які охоплюють своїм регулюванням цілісну групу відносин в сфері цивільного обороту, спадкове право виступає в якості підгалузі цивільного права, а не інституту, як це стверджують зазначені автори. Виділення спадкового права окремою підгалуззю цивільного права продиктоване не лише структурним виокремленням останнього в самостійний розділ Книги VI ЦК України, але й об'єктивно існуючими реаліями, які склалися останнього часу в доктрині цивільного права. Перевага цієї позиції, як слушно зазначають Н.О. Саніахметова та Є.О. Харитонов, полягає в тому, що вона дозволяє уникнути неясностей, які можуть виникнути внаслідок вживання однакових термінів: «інститут спадкування», «інститут заповідального відказу» тощо. При цьому, явно невдалим є вживання у зазначених поняттях терміну «межі», оскільки лише формальне декларування визначення меж прав та обов'язків, що переходять у спадщину (за П.С. Никитюком) чи дозволеної поведінки суб'єктів спадкових

правовідносин (за Є.І. Фурсою), насправді залишають окреслене питання у стані перманентної невизначеності.

Таким чином, традиційно під спадкуванням або спадковим правоприємництвом розуміється перехід майнових прав і обов'язків від померлого до його спадкоємців, при цьому можна зазначити, що основна сутність спадкування полягає в тому, що сукупність прав і обов'язків, якими володіла людина до смерті, зі смертю не припиняється, а переходить до іншої особи.

Гребенщикова Тетяна Аркадіївна

магістр права, фахівець 1-ої категорії науково-дослідної частини

Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник – д.ю.н., професор Харитонов Є.О.

НЕОТРИМАНІ ДОХОДИ ЯК СКЛADOVA ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ

У різних нормативно-правових актах під поняттям збитків використовуються різні визначення. Так у Цивільному кодексі України в ст. 22 зазначено, що відноситься до збитків:

1) втрати, понесені в зв'язку зі знищенням або пошкодженням речі, а також витрати, які особа зробила або мусить зробити для відновлення свого порушеного права (реальні збитки);

2) доходи, які особа могла б реально одержати за звичайних обставин, якби його право не було порушене (упущена вигода) [1].

Це визначення збитків за своєю суттю є базовим, оскільки визначається основним актом цивільного законодавства. Єдино, що викликає сумнів - це таке формулювання як: «витрати, які особа зробила або мусить зробити для відновлення свого порушеного права». Неточність визначення збитків в даному випадку полягає безпосередньо в зазначеній фразі, оскільки часто витрати, які виробляє кредитор, не відновлюють порушене право, а скоріше ведуть до відновлення майнового стану, або до недопущення того, щоб постраждала ділова репутація кредитора.

Отже, сенс відшкодування збитків полягає в тому, що в результаті майно кредитора має опинитися в тому становищі, в якому воно знаходилося б у разі, якби боржник виконав зобов'язання належним чином. Реалізація цього завдання, безумовно, вимагає відшкодування кредитору як реальних збитків, завданих порушенням зобов'язання, так і упущеної вигоди.

Поняття не отриманих кредитором доходів як складової частини збитків представляє істотні труднощі для правозастосування. Безумовно, при цьому